

신정출판사
서울특별시 중구 남대문로 2가 111호
전화 214-1111

신정출판사
서울특별시 중구 남대문로 2가 111호

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Ծ Ո Յ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ

Դ.

Ա. ԶԱՐԹՈՂԵՒ ՇՐՋԱՆ.

Բ. Ի Ր Ա Պ Ա Շ Տ Ն Ե Ր

Գ. Գ Ա Ի Ա Ի Ի Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ն

Դ. Գ Ե Ղ Ա Պ Ա Շ Տ Ն Ե Ր

ՎԵՐԺԻՆ ՏԷՕՇԷՄԷՃԵԱՆ

Դ. Հ Ա Տ Ո Ր

Գ Ե Ղ Ա Պ Ա Շ Տ Ն Ե Ր

ՈՒՍՈՒՑՉԱՑ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ

Ներկայ Գ. հատորով կ'աւարտի, երբեմնի գրականութեան հմուտ ուսուցիչ եւ Սահակեան Լիսէինախկին բազմաժամատակ տնօրէնուհի Տիկին Վերժին Տէօշէմէճեանի «Հաւաքածոյ Արեւմտահայ Գրողներու» հատորներուն տպագրութեան շարքը:

Ինչպէս նախորդ հատորներու տպագրութեամբ յայտնած էինք, յարգելի Տիկին Վերժին Տէօշէմէճեան, գրականութեան այս չորս հատորներու հրատարակութեան իր հեղինակի իրաւունքը նուիրած է Ուսուցչաց Միութեանս:

Կրնանք անկեղծօրէն խոստովանիլ թէ այս չորս գեղեցիկ գրքերը ուրիշ բազմաթիւ գրական գործերու նման անտիպ պիտի մնային, եթէ չունենայինք գրասէր բարերար ամուսին Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Չիլինկիրեան, որոնք սիրով ստանձնեցին ինչպէս նախորդ երեքին, նոյնպէս ներկայ հատորին տպագրութեան բոլոր ծախքերը, ի յիշատակ իրենց ողբացեալ հօր Տիար Գրաբոս Չիլինկիրեանի:

Հրապարակաւ կը յայտնենք մեր խորին շնորհակալիքն ու երախտիքը թէ հեղինակին եւ թէ վեհանձն մեկենասներուն:

Վ Ա Ր Չ Ո Ւ Թ Ի Է Ն

ԹՐԲԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՌՈՒՐԷՆ ԶԻՂԻՆԿԻՐԵԱՆ
(ՍԵՒԱԿ)
(1885 - 1915)

ՌՈՒՐԷՆ ՍԵՒԱԿ գրական անունով հանչումս՝ ծնած է Մարմարալի եզերք զսնուղ Սիլվիոյի զիւղումալսք: Առակերսած է Պերդերեան վարժարանի: 1905ին կ'անցնի Լոզան բժշկութեան նեհեւելա նստար: 1911ին կ'աւարտէ նախադասութիւնը: Լոզանին աշխատակցած է Բոքսուպուլի գրական թերթեան եւ քննիր արձակագրի անուն հանած է իր ԲՓԻՇԿԻՆ ԳԻՐՔԷՆ ՓԷՅՈՒՆՆԵ Էջերով եւ բանաստեղծի անուն՝ իր ասանուարներով արձն մնացած են ցրւած պարբերաբերու մեջ:

Ռուրեն Սեւակի Թերթութեան նխարալիք ծանաւարակալին ստատութեան երգելու ձգտումն էր պարզէ: Եւ բանաստեղծութիւնները արտայայտութեան ներքին հասարկութեան ու լեզուական ծնունդէ զաւ՝ զգոյնութեան ներքալին, հոգեկան տպումներու արտաբան, բնութեան պարտաւումն ու սիրալին զգացումի վառիկութիւն ունին իրենց իւրք:

Կէս գիշերէ վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անծրելի,
 Լապտերին թաց լոյսին տակ կանգնեք էիր տրամովի:
 Զուրբ կ'երգէր մայթին վրայ, հոս հոն վազքն էր կառերուն
 Կ'սպասէիր դուն այդ ա'փ մը հողիդ շուրջ դեզերուն:

Բռնի ժպիտ մը կու լար աչքերուդ խո'րը ծաւի,
 Ներկուած լիրք շրթներուդ վրայ պրկումը կար ցաւի,
 Ու անտակ չրփակիդ գոյգ սահանքին տակ սլբուն'
 Յայտքը չիկար այդ գիշեր ցայգազըւարն կիրքերուն:

Կ'սպասէիր դուն սրտորաստ ու համակե'րպ ու հըլու,
 Առանց սիրոյ ընտրութեան, նուիրուելու համար կո'յր
 Այն բարեհաճ Ալուին որ հաց ունէր քեզ տալու...:

Գութի, կիրքի պէս տարտամ բոց մ'զգացի սրտէս ներս'
 Ու թերե'ւս այս գիշեր նուիրուէի քեզի, քոյր,
 Եթէ կաթիլ մը արցունք չը սառեցնեք իմ այտերս...:
 Կէս - գիշերէ վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անծրելի...:

Ռ. ՍԵՒԱԿ

... Ո'վ կընոջ սիրտ, պաշտամունքով արցունքով
 Ու կեղծիքով նրաշակերտուած սի'րտ ազուոր,
 Ուր կարկաչող սիրոյ չքնաղ ակին բով
 Մոռացութեան անդունդը կայ ահաւոր:

Ռ. ՍԵՒԱԿ

ԱՐԳԱՍԱՆՈՐՈՒՄ

ԹԷՈՒԿԻԿՆ

Մատախոզի առաւօտով, ծն՛ք ծիւերը կը բաշեն :
Դանդա՛յ, անիւք չի նուար ծիւնին վրայ : Միայն շէ՛ն,
Խարազանն է որ կը խօսի բաց օդերու մասյլ սուգին :
Ու կ'երկա՛քի համբան, մինա՛կ անհորիզոն, անագին :

Ինքնասուզուած, նախատիպար այդ կատրին մէջ զիւղաշէն :
Ես կը զիտեմ սառած ծիւեր կախուած իրենց լա՛յն բաշէն :
Մեր, կը բաշեն : Խեղճ ամուլը : Աջն Աբուն է, ձախն էզին
Խորշում մաղիկը կ'երեւայ, պոչին շարժքէն, ցաւագին . . . :

Հալածուած դոյզ : Ու կը խորհիմ թէ այդ երկուքը միայն
Մշտնջանկան Տառապանքն է զոր կը տանին լուսլանքն,
Եւ թէ մէկը միւսին բաւ է՝ խեղճ բնագոյի մը հըլու՛ :

Տառապազին սերունդի մը ամբողջ սերմը դնելու . . . :
Այսպէս, թշուա՛ռ. արքայափառ մտրակի մը ներքեւ շէ՛ն,
Յաւիտեանին Անէժքն իրենց Արգանդին մէջ ախտաշէն :

Մատախոզի առաւօտով, ծեր ծիւերը կը բաշեն . . . :

1 Հոկտ. 1908

Թ. ՍԵՒԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՄ

Թրուպատուրնե՛րն են, տեղե՛ր, իրենք են,
 Եւանդո՛ւն, անխո՛յթ զո՞ն կը նուագեն
 Հրակէզ արեւուն տակ հրապարակին,
 Կիսխուփ փեղկերէ սարեց, տղայ, կին
 Կ երեւան թիչ թիչ, կէս - օրի տապէն
 Շատ թիչերն են սը տեսնել կ'շտապեն
 Թրուպատուրները:

Տարօրէն դէմքեր, Ամէնքն, էզ, արու,
 Բանգլէն կատաղի հալածուողներու
 Անտուն ընտ սնիր մը քաշամոյր:
 Փողոցի ստո՛ղ մաննարներ թոյր:
 Նուազելու համար պէտք չունին նօթի,
 Կ'ապրին երգելով, կը մեռնին նօթի
 Թրուպատուրները:

Բախտը, տառապանքն, յարախո՛խ հովեր
 Իրենց դէմքին մո՛ւլթ ժպիտ մ'են տուեր:
 Կեանքը ճանչցողի արկո՛ծ ժրպիտ:
 Աւ իրենց ըսնի ձե՛կն մէջ հուպիտ,
 Խալու մալերնուն ներքեւ ալետր,
 Աշխարհքն հեզնելու հո՛վ մ'ունին ազուտր
 Թրուպատուրները:

Անոնք երգելով անցան համօրէն
 Բօյի զինեզուարճ այգեստաններէն
 Մինչև նեզոսի աւազուտը շէկ,
 Մինչև Աւրաշներն, մինչև հրաշէկ
 Ափերը դերբուկ Հրոյ Երկիրին,
 Քանի ընկերներ համբան հող դրին
 Թրուպատուրները:

Troubadour ներք հարուստիմ Ֆրանսոյի յոմնոգակ աշուգներ էին Միջին դարում մշչ. և իտալական սկեսն լեզու էր (*Langue d'oc*): Կէ դեղերէին գլեանէ դչեակ երգելու համար իրենց լեզրուածները — հնչեակ, եփուէրց, շէր. — եւ իրենց արտեհար կը կոչէին «Ջուաչք» գրականաբխւնք:

Մեքենայութեան այս դարը երկա՛ր
Չ՛ընկճեց զեռ իրենց հոգին խանդակաթ
Ու ստանաներու մինչև զքամապաշտ՝
Թշուառութեան հետ զյո՛ւխ զլխի հաշտ
Կ՛ապրին նախնական կենցաղով ազատ.
Ազատ բնութեան որբերն հարսզատ
Թ՛րուպատուրները :

— Առէք ինձ ձեզ հետ, երկիրէ երկիր
Տարէք այս թշուա՛ն սիրտըս սրգակիր,
Ապրի՛նք հեղնելով, ողբանքն բզելով
Ու երկրագունդին հետ մշտահողով
Մեր մորթն անօգուտ քրշե՛նք մշտները.
Մշտնչննական մո՛ւլթ ուխտաւորները.
Թ՛րուպատուրները :

Զի մենք ենք, մենք ենք, բանաստեղծ. սուլտ,
Մե՛նք, պատառատուն բեհեղով վէ՛տ վէ՛տ
Երգի իշխաններ՝ իսպառ հալածուած
Մենք, նօթի՛ր հպարտ, երբմինի Աստուա՛ծ,
Մե՛նք, չըհասկցուած, մե՛նք եղերական,
Մե՛նք, Բանաստեղծներ, մենք ենք իրական
Թ՛րուպատուրները :

Մե՛նք՝ որ մեր վէրքէն երգեր կը շինենք
Մե՛նք, զրկուածներ նակատօգրէն նենդ,
Ու մինչ ուրիշներ ստատ կը ջամբեն
Խինդի՛ սեղանէն, մուսայի նամբէ՛ն
Մենք կ'երթանք սոտ՛յգ Մահուան անսուազ.
Մե՛նք, հին Մարդկութեան ս՛ւշ ծընած — աւազ —
Թ՛րուպատուրները :

Բայց ին՛չ փոյթ. Մենք ենք հոգիով հարուստ.
Մե՛րն է ներշնչումն սր կու գայ վերուստ.
Մե՛րն է մարդը թա՛ց. վերջապոյն անխո՛ս,
Փթիթի՛ր վարդ՛ին, ասուն մշտահո՛ս.
Մե՛րն է միթին սի՛ւրբ գերեզմանին.
Հի՛ն աստուածներու ցնդին կը նմանին
Թ՛րուպատուրները :

Մե՛նք ենք որ անփո՛շթ զրչով կը հեզնենք
Այս նենգ աշխարհին պատկերը նենգ :
Քնար մը ձեռքերնիս, անտո՛ւն, մահապի՛ն,
Չենք ցանկար ստրուկ - պետի դղեակին :
Ազատ բարբառի ասպետներ անա՛հ,
Կ'ապրին մեռնելո՛վ, կը մեռնին անմա՛հ
Թրուպատուրները :

Մարդկութեան հուպի՛տ պէտք է անպատճառ :
Մեր սրտերը մենք հաներ ենք վաճառ .
Մեր վիշտն, սուգն, խարուած սէրէն նենգ՝
Ռամիկին համար երգե՛ր կը շինենք :
Ո՛վ բառ «Մտո՞ր մի է», ամէն օր
Կը մեռնինք մե՛նք, հի՛ն տիեզերքին նո՛ր
Թրուպատուրները :

Սակայն մեզ ի՛նչ փոշի՞ ծիծաղն ամէնուն,
Լքումը ստո՛ր, բաղցր անանտն .
Մենք՝ զառանց նոժու՛ն պէս սիրագործով՝
Հաւատքն ունինք մեր օրինգին ծալքով
Սոաշնորդելու մարդկաթիւնն ամբո՛ղջ,
Սեռա՞ծ արուեստին մե՛նք տախտին ո՛ղջ
Թրուպատուրները :

Ան ի՛նչ դարերու հասեր ենք, Աստուած,
Փշրեցի՛ն ինչ որ կար վսեմ կերտուած .
Թէ՛ դեռ սիրտ ունիք՝ թաղելու տարէք,
Ռսկիին նենգ ծայնն է ամէնուրեք
Մի՛ միայն մե՛նք ենք որ դեռ անարգել
Սիրելի կ'երազենք, ո՛վ կ'ուզէ սիրել
Թրուպատուրները :

Մեռա՛ր, ննստանդ Արուեստ սրբանուէր,
Երբ դեռ կեանքն երգո՛վ կ'ապրէր կ'օրօրուէր,
Ու երբ երջանի՛կ, թափառի՛կ, զինո՛վ,
Իրենց ձիւրանի շայն կրկնոցներով
Գղեակէ դղեա՛կ, փայտի երկնային
Տաւիղին թըթռումը կը տանէին
Թրուպատուրները :

Ես կ'երազեմ Հայր Քրուպատուն Հոմեր -
Որ աստուածներու ակէն կը խմէր
Աւ իր հսկաները բարձրագոյա՛կ
Կ'երգէր տաւղին վրայ, քաղաքէ քաղաք,
Աւ թրուպատուրները ըիւր՝ որ կ'երթան
Գարեբու մէջէն, կ'երազեմ Գողթան

Քրուպատուրները :

Կ'երազեմ զիրենք, ու լո՛ւս, շուարս ւն
Կը նայիմ փեղկէս ա՛յս թշուառներուն
Որ բռնի կերպով կ'երգեն, կը խաղան,
— Վա՛խ, արձաթն Արուեստն հանեց կախաղան,
Հի՛ն, աստուածարբնա՛կ գարերը մեռան,
Ու սիմա պէտք է խնդացնեն, մտրա՛ն,

Քրուպատուրները :

Հրատապ արևուն տակ հրապարակին,
Աճա՛ կ'երգեն դեռ, ու մինչ տղա՛յ, կին,
Կը հասնին քիչ քիչ նեղ համբաներէ,
Գլխարկն անցորդին լու՛ս կը կարկատէ
Իրենց նաճապետ երգիչն ալեւոր
— Տու՛ք, իրեն՛ը են, նոր մարդկութեան նո՛ր
Քրուպատուրները :

Լոզան 18 մարտոս, 1910

Ռ. ԱՆԻՍՆ

ՀԻՆ ԵՂԱՆԱԿ

Այս գիշեր երգ մը հոգեդունց
Հոգին մ'էջէն՝ հետուէ հետու՝
Ձիւնոս, արտում՝ ճամբաներու
Ետը անբջանքը արթնցուց։

Եւ մենասոր ու արտամանակ,
Քեզ կ'ունկընդրեմ պատուհանէս
Որ ազօթ քի մ'սրբիքին պէս
Կ'արձագանդես, հին եղանակ։

Արուեստ շունիս, խմտոս շունիս,
Կը կրկնուիս դուն անգողբում,
Ու ձիւնին հետ դանդաղ, արտում,
Դուն սարուբեր կը սուտանիս։

Անշատ մարմինդ կը գողցո՞ւնէ...
Վանկերուդ մ'էջ ամդոյն, վախտ,
Ու յանկերդիդ մ'էջ մ'իամիտ
Ապրելուն խուլ մաներդ չէ՞...։

Կը կրկնէ հոգի աննպատակ,
Ազագակներդ ծտին, սարին,
Ի՛նչ կը սրտամեւ դուն գիշերին
Որ կու լսոյ մտքիք հեքիդ սակ։

Այս իրիկուն, ձիւն իրիկուն,
Հին եղանակ մը հոգեդունց,
Մոջը երազանքը սրթնցուց
Մտիք, ամայի ճամբաներուն։

Երգը մեռաւ հետուն, անհետ...
Բայց այդ չափով, այդ յանկերդով,
Պատուհանին գիշերին քով,
Հողիս կու լսոյ դեռ երգին հետ...։

ԹՈՒԲԷՂԻ ԱՆԻՍԿ

ԵՐԹԱՆ

Երթալ, երթալ, երթալ անձայն, անձանդէս,
Երթալ աստին պէս մարդերու ասկ անտես,
Կագարտին մէջ՝ հեղ, հողմաւար ամպին պէս...

Երթա՛լ՝ ասանց գիտնալու թէ գէտի ս'եր,
Երթալ հետու սասաններէն այս արիւտը,
Երթա՛լ խաւար գիշերին մէջ թաքթաքտը...

Երթա՛լ, երթա՛լ, երթա՛լ ասանց ճրագի,
Երթա՛լ ասանց սուգի, լոցի, վախաքի,
Երթա՛լ ասանց սովի, պագակի...

Երթա՛լ՝ մարդոց կոչտին մէջէն լրահեալն,
Սաւոր մընայ իրենց ցախն, Գիտս թեան,
Երթա՛լ արդեաւ խոյ, համբը, կոյր յախտեան...

Ձրգիտնալ որ հաս Իսկայր շիկայ...
Ախտաղնաց երթալ ամերն հետակայ,
Դէտի ուղին երջանկութեան մշտակայ...

Աննի թանա՛լ, անբջանա՛լ, վըսեմ, վես,
Երթալ անցա՛յց, անա՛յց, երթալ վերջապէս
Աշտերը գոց՝ ցոյցաչըջիկ խեղճին պէս...

Երթա՛լ՝ երթա՛լ չը ճանչնալ Մարց ու Ասատած,
Չույց երթալ՝ քո՛յր ձեռքոց ձեռքի մէջ դըրած
Անբջանքին ու Ախրոյն պէս Աքսարած...

Ու Թեմիկ

ԳՆՏՆԻՅԻՆ — Գլխազրուած՝ մարդկային ձանձուրեանց ամբողջութիւնը:

ՀՈՒՆՆԻՆ ԱՅԻՐ — Անուշաքեան մէջ տեղիք

ՄՇՏԱԿԱՆ ԵՐԺԱՆՆԻՍԻՅԻՆ ՈՒՆԻՆ — Բանաստեղծը կը հուստաց թէ անուն կը ճանկարչիւն մը կայ, տիեզերին մէջ տեղ մը, եւ սեկ իր Բանքեան ուր կ'ուզէ ուղղել ան ըր Բայերը:

ԱՆԲՋԱՆԹ — Գլխազրուած՝ թեղարձակած իր յիմարտ ծօռ է կրեմներով թուտոցում յախտեմեմաւորեան: Հոս՝ Արար-լիան ուշաբեմն հետու աշխարհնայ:

ՍԵ — Գլխազրուած՝ կը ձգար թէլլոյթի ամենն մեծ օրմե-նչէն մէկ տիեզերին, սոմ իրար կը ստիմ, կը ձգալն ձար-մրմնքը:

ԱՐՄՈՐՈՒՆ — Կը թէլլոյթի գրախոսն տարազրուելիք նախ-ձեռնեցում արարելն ետին նոր գրախո մը փոտուլի արիչ ու թէլլոյթեմեմ մը:

ՍԻՐՈՅ ՈՒ ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՐԳԸ

Իմ կեանքս թող ազաշուար երգ մ'ըլլայ,
Եղերական ու միամիտ, սե սգրեբոյ,
Հսկայական ու փոքրէն քաղցր վերք:
Իմ սիրտը թող անհունին մէջ վերք մ'ըլլայ,
Իմ կեանքս թող ազաշուար երգ մ'ըլլայ...:

Ես կը սիրեմ իմ արամուխինս գիւթական,
Իմ արամուխինս Աստուածներու զուին պէս,
Քո՛յր, սրտիս մէջ ի՞նչ խաւարներ, վիճեր կան,
Զոր նայուածքովդ կ'սակեզօճես ու կ'օրհնես,
Ես կը սիրեմ իմ արամուխինս գիւթական...:

Եկո՛ւր ինձի, լուսնակին պէս զեղեցիկ,
Եկո՛ւր ինձի, յո՛յս ու զնձում հետևով
Քու արձաթի չոգերուց մէջ սլացիկ
Լուսաւորէ՛ աւերակներս լայնով,
Ես մահն եմ, ե՛կ ինձ կեանքին պէս զեղեցիկ...:

Իմ կեանքս թող աստին երգին պէս ըլլայ,
Ու երգս անուանդ կրկնու՛նն ըլլայ թող յաւե՛րժ,
Իմ կեանքս թող մո՛ւթ ջրվէ՛մին պէս ըլլայ,
Ու գէտի քեզ անկում մ'ըլլայ գանավէ՛մ,

Իմ կեանքս թող աստին երգին պէս ըլլայ...:
Ես կը սիրեմ երկու աչքերդ վիճի՛ պէս,
Ուր խաւարներ կը փոթորկին մոլեղին,
Երկու աչերդ՝ աստուածներու սկիհի՛ն պէս,

Տո՛ւր ինձ անոնց մէջ սրբայնել իմ հողին,
Ե՛ս կը սիրեմ երկու աչքերդ վիճի՛ պէս...:
Եկո՛ւր ինձի, քեզ կ'ըզձայ շունչս անդօր
Եկո՛ւր, ես մո՛ւթ բաներ պիտի քեզ ըսեմ

Սիրո՛յ պէս քաղցր ու Մահուան պէս հղօր,
Գերեզմանիս լացոյ սխրին պէս նրսեմ

Այնուր ինձի, քեզ կ'ըզձայ շունչս անգոր...
Ի՞մ կեանքըս թող կորած նաւուն պէս ըլլայ:

Շունչդ սուեցնէ ծեր տապաւանքս անա՛ն,
Մի՛ մի՛ լրսեր յագնած հողիս որ կու լայ:
Տար դիս Սիրոյ կողմներէն գէպի Մահ,
Ի՞մ կեանքըս թող կորած նաւուն պէս ըլլայ...
Ռ. ԱՆԻԱԿ

ՏՐՏՈՒՄ ՈԳԻ

Քրտաբաժնի ճամբուս վրայ քերթողի
Տրտում ողբի, ահա դարձեալ գրասյ քեզ-
Հան ուր քեզի որ մը մինակ ես թողի,
Քարին վրայ, ազգի բին մաս, կը շիշե՞ս:

Մեր հրատեղար օրէն ի վեր դուն այսպէս՝
Հետան յստած մտի լաշքերդ սեւածիր՝
Ըստասեցիր ճամբուս վրայ արամաղէս,
Աւ արցունքիք լրտիկ երզը միշտ լացիր:

Ես հետացայ տարտամին մէջ խալարար,
Եմ երազիս ճամբաներէն անդազրում,
Գիշերներու հովին նման խալարար,
Վերջարսյսի թաշուններուն պէս արտամ:

Աւ վողեցի - անուրջներու սխառուր-
Քուշին վրայ կեանքի ծնծդուն մարմանդին,
Աւ վերջերու ծագիկները տխուսոր
Տարի մինչեւ հորիզոնները մտ թին:

Ես խոյացայ նսիրումէս տենդանար՝
Հան ուր նիւար ճառագայթ մը կայ լոյսի,
Հան ուր սիրոյ վտխու երզ մը կը գոզար,
Հան ուր գողգոջ ծխածան մը կար չոչի...:

Աւ թեւարեկ ահա քեզի կը դատնամ
Երջանկութեան ճամբաներէն յետադարձ,
Տրտում ողբի, հոգւոյս միակ բարեկամ,
Դուն իրականս դուն ճշմարիտ, դուն անգամբձ:

Ձեռքերուս մէջ դի՛ր ձեռքերդ մտնաթոյր,
Աւ հողեղէն շրթունքներդ շրթունքիս,
Սրտիկներուս մէջ՝ քո շունչդ արամաթոյր,
Արցունքներուդ թիւրեղին մէջ՝ իմ հոգիս...:

Տրտում ողբի, թեւրդ թեւիս դալարուն,
Համբոյրի մը անունին մէջ սրբաւէտ,
Մեր գուերուն, արցունքներուն, վերջերուն
Պատարագը պիտի տանենք քեզի հետ...:

ՌԱՐԻՔԻՆ ԱՅԻՆԿ

ՀԱՅՐԸ

Աստուծական մ'ազնեմ, ցուրտ զիշերով, բաժ - բաժով
Մրին վաղուց մը, քարի նստումի մը վրան,
Իրեն խորխուր կողին վրայ ընկողմանած էր սարուն,
Երբ ապաստան վնասեց նոն նիւար սղայ մը անտան:

Կտարին մեջ նայումսմնեմ իրաւ զարկին, շաչեցան...
Մեք նեռու քաշիւտեց նիւանկ մարմինն իր անձայն,
Ճանչցե էր, բայց չի կրցուր բռնի՝ Ռեզեակ մարտան,
Զատակս նս, զոր (հեցի) անօրոքեանն օւրեանն...:

Թռուտոքեան նիւրքնիկոյ նստումնին վրայ քարի,
Վնամի խաւար զիշերով, Մարզն ու Աստուծոք բաժի,
Պատահարաւ, կող կողի, եբբու զիրաւ տեսնային,

Ննովան իր լուսեղեն պրասկին մեջ երկնային՝
Ձե՛ն անկար բռնուր բուտու, անե՛տ խնկն Մարդուն
Վնս նմ էու Հայր Աւարիչի, ամենակող մեստրունն...

Թ. ԱՅԻԱԿ

ԵՆՈՎԱՅԻՆ ԱՐՑՈՒՆՔԸ

Երբ բոլորն այ տոլին համարեմ այդ օրումն
Աստուածասուր իրենց գոտ գոտ պատեցին,
Ու երբ Տրուցի Տեր, հզոր եկեղան՝
Էր ձայնը գոհ - հաստ խորեակ բազուկին:

Շեկ մտկերու ծով մ'ունեք սև բոցակեղ,
Կուրծքին վանան մը կրտսեկ արոյրի,
Գեհներ կար աչքերուն խորն անվներ,
Ան թե օտնչին տաշտախն մեջ վայրի:

Ենովայի լուց տեսանն ունկնդիր,
Ու երբ նստի բրտ կեկից արևայն մեծ՝
Խորեակ - դեխայն նովանն նախից ճնեղայիր,
Ու միակերպ ու անայլալ սև պատեց.—

— Անկն տեղ կեանք տես, խայտան ու ժպիտ.
Ատրին վերև, ճորճորին մեջ ալիկն էով,
Շուտան, սրբուց կը խնային միավիտ,
Ու լիակներ կ'երգեին խայտանով:

Ու բիրենիկ, միջոտ, ծայրիկ ու քոչուն
Կը ձեռնին երանարթուն մ'աննրնուր,
Փոփոքն եր իրենց ճիզգերթին մեծ ինչո՞ւն...
Երանարթուն գոր մեկն գեղ հոս չեմ նանչնուր...

Ու լսեցի որ վայրի վազը կ'ըսեք,
«Ի՞նչ սպուտ ե...» կ'ըսեք վազը նովերուն,
«Ի՞նչ սպուտ ե...» կը կ'ըսեք նովն հեռատե՝
Փայլալկով լայն մեղատանն օտորուն:

Ատրուցի դատ, մազցեցոյ ստեղ ի վեր,
Քայլերուս սակ հեծեց արտն լիսնազոյն,
Ծղբիքներուն երբ լուց կ'արեվեք,
Մտիվե տեղոց ծայրիկներուն վրայ գոյն գոյն:

Ու դասերու անվառուճակ շխդերէն
Միևչև հոգարս էտրվայտներ չեան,
Ետնց ցողին վրայ խարեցան տեսօրէն,
Գողղացին, ու համբարիս տակ մեռան:
Յոյն մեջ հոտն էր խարակուող ծիլեուն...
Ու լսեցի որ «խեղն վարդե...» կը նձձեր
Յետին բոշունն. որ կը վախեր տարուն...
Եւ կիլեցի, քու հրամանդ այս էր...»

*
* *
*

Յնովան մտք ժրպիտ մ'քրտ անգլած...
Ու երբոր դուրս ելան բոլորն ալ հրտ,
Իր հողին զե՛ն անձանօր պիտ մը գրաց,
Նուասացուցիչ, ամուկի պիտեր լսու...»

Ռ. ՍԵՒՈՒԿ

ԲԺԻՇԿԻՆ ԳԻՐՔԷՆ ՓՐՑՈՒԱԾ ԷԶԵՐ

ՄԵՌՈՆՆԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

— Պզտիկուց ծորակ խաղացա՞ծ էք, Տօրթևօր, Վազուն աղբիւրի մը բերանը մատով խցել փորձա՞ծ էք: Ետլալ ջուրերու ցայտըր աչքերնուդ մէջ զգացա՞ծ էք...: Երեսակայեցէք որ զեռանցած տարի ծորակ կը խաղայինք արիւնի նետ...:

Այսպէս խստոյր յիստննոց մարդ մըն էք, աղ-պղպեղ գլուխով, թարի եւ խոշոր, ու տոզոյն, ու ամզոյն...:

Պուլկարիոյ չեմ գիտեր որ անկխնէն կու գար ինձի՝ դանդաղ հիւանդութեան մը համար որ բարբառիկն զբառեր, յուսածատեցուցեր, սարսափեցուցեր էր այդ նին զինուորականը:

— Հիմայ, աչքերս սև կը տեսնեն, կ'ըսէք, ծանկերս կը կտրուին, մտքիս գէշ խորհուրդներ կու դան: Հաւատացէք ինձի որ ձեզի գալու համար նամբողած ատենա՞ կը զգուշանայի շոգնաւին եզրը երթալէ, որպէսզի ծով շնտուիմ յանկարծ...:

Ու իրաւ ալ այնքան յուսածատութիւն կար անոր աչքերուն մէջ, որ բիշ մը բոց տալու համար իր կանանչորակ այտերուն՝ հին պատերազմներու յիշողութիւնները կը հարցնէի իրեն:

— Հա՛, յաւա, ձեզի արիւնի շատրուան մը պիտի պատմէի, բժիշկ էք, կը հետաքրքրուիք: Մա անիծած արիւնը որ երակնաբուս մէջ կը շրջագայի՝ զիտէ՞ր որքան ոյժ ունի, չէ վտանձ եմ որ չէք գիտեր: Ասիկա գիրքերով չէ, փորձառութիւնով կը սորվուի: Սր մը ձեռքբակաչեր էինք թշնամի երկտասարդ մը որ մեր ընկերներէն երեքը մեռցուցեր էր: Թուխ, նպարտ, գեղեցիկ սղայ մըն էր, զլուխդ ծակ թսի, նժույզի մը վիզին պէս ճիւղը կը սրբուց: Մուրս այնպէս մը տեղին իջեցուցի որ Մայրիկ պտտալով զլուխը կախուեցաւ: Ու արիւնը սկսաւ վրզել մեր ցառքի շնի-շխաակ, բարձր, բայց շատ բարձր մարդաստանի ծառի մը պէս բարձր: Զոչալով ձեռքս իսկոյն վէրքին վրայ թխմեցի: սակայն արիւնն այնքան ուժով էր, այնքան ուժով, որ մեռելին իւրբանցիւր թօթվրտուրին մատերս վեր - վեր կը հըէր: Հապճեպով մէկ ձեռքիս վրայէն միւս ախա ալ դրի գուլարուդ վիզին վրայ: այն ատեն արիւնը մատներուս մէջտեղուանքէն սկսաւ սրճիխ շատրուանի մը ջուրերուն պէս, ուռեկերուս, ու կանչներուս ու բերնիս մէջ, թաքթիչներուս ու պնխերուս թե-

լերուն վրայ, աշուքներուս փոսերուն մէջ, կաթած տեղը թանձրանալով, շրթունքներուս փակցնելով, երեսներս տաքցնելով... Բայց, ի՞նչ, կը տոգունիք Տօրթէտ... :

— Օ՛հ, զագրեցուցէք դաշրեցուցէք զգուելի՛ն է զգուելի՛ն... :

— Զգուելի՛ն բո՛հր... : Գատերազմը պատերազմ է Տօրթէտ... : Զգուելին այն է երբ մարդ ինձի պէս նիւանդութենէ կը մեանի, երբ փոխերով ու վատելով, գեղազորձի սրտակներուն փարելով, կամաց-կամաց, կաթիլ-կաթիլ կը մեանի... : Եւ յետոյ ես ձեզի բան մը բան, Տօրթէտ, ամէն բան պարագային նամեմատ պէտք է դատուի, նոյն իսկ ոճիքը։ Ես այսպիսի պարագաներու մէջ գտնուեցայ որ յովաննելը աւելի մեծ ոճիք է բան սպաննելը... : Ես ձեզի այնպիսի ոճիք մը պիտի պատմեմ որուն քով իմ ըրածս պարզ խաղալիք մ է սղու... : Կ'ուզէ՞ք... :

— Կ'ուզեմ, ըսի աննամբեր։

— Կեարագրած շատրուանէն բանի մը շարաթ վերջն էր։ Կանանցի նրամանք եկած էր հիմայ, բանակը բաշուեր, ճեւացեր էր ցնրմակ հորիզոնին կայն, ձիւնապատ անոցին տարածութիւններուն մէջ բանի մը խումբ վերշտպաններ ձգելով խշնամիին արշալին պէմ։ Այդ ցրուած, կտրած խմբակներն մէկն ալ մենք էինք։ Բայց ինչ որ ամէնէն աւելի կը փտանգեր մեր դիրքը՝ վիրաւոր ընկեր մըն էր։ Այլ կարելի էր քաղցնել զինքը, ո՛չ ալ խշնամիին ու ձիւնին լրել։ Անք բան մը ջր իր վերքը, բայց մէջը հող ու սպր գացած ըլլալով՝ վիրաւորը սարսափելի պրկուտներ կ'ունենար, Կախ երեսին մկանները կծկուեցան. յետոյ նակտին կնձիռները ծալք-ծալք գամուած մնացին։ Աչերն այնպէս անշարժ էին ու այնպէս ալ անաւոր՝ որ նոզեկորք մ'իր ճրգնածամին մէջ քսր կտրեր էր կարծես։ Աւ այդ փոթ-փոթ նակատին տակ, ու այդ պիշ-պիշ աչերուն տակ, բերանն այնպէս վար քաշուեր էր երկու ծայրերէն՝ որ դիւային բրբիշի մը գիմակն ըլլաք կարծես ան։ Գլուխն ետեւ նետուած էր, վրդն ուժգնորէն պրկուած, աղիղի պէս կորնթարդ մարմինն համակ բարացած, գարշապարն ու գանկը լոկ կը դպլէին զետնին... : Հիւանդապահ կտրերը քաշուեր էին, ամէնքն ալ, վիրաբոյժ մը թողով մեզի։ Աստուծու պէս իր ձեռքերուն կը փառէինք, իր աչերուն կը շառէինք, նայ մը, հարակ մը կ'աղերսէինք։ Պէրանա... : » կը վրձնէր ան։ Ու այս բայը ախտանիշ մը եւ մանածիշ մ'էր նոյն ատեն։ Եւ ամէն անգամ որ գետնաքարշ վիրաւոր իր գարշապարներուն վրայ կը պրկուէր, կ'աղերսանար ու կը գողըզար՝ ծայրը

գետին մխուած սուսերի մը պէս . — Օրիսորոսն . . . կը գոչէր վիրաբոյժը, ազատում չկայ . . . :

— Եթէ ազատում չկայ, մի՛ ձգէք որ այս խնդը հոգեվարք շան պէս չարչրկուի, սրսկում մը, զեղ մ'ըբէք, վեղը կարեցէք, բայց ազատեցէք զինքը, եւ ազատեցէք մեզ ալ . . . :

— Եթէ դուք ազատուիլ կ'ուզէք, կ'ըսէք . ո՞վ կ'արգիւն գծեզ մեկնելէ. ես իր բով պլտի մնամ միշտ. իր վերջին շունչը. բայց ես չունիմ Վեոցնիւտ իրաւունք. ես կիսակրկն պատճօնեան եմ . . . :

Արդ, ես հիմայ ձեզի հարց կու տամ, տօթթէօր, եթէ դուք քլլայիբ այդ վիրաբոյժին տեղը, դո՞ւք ալ իրեն պէս պլտի քնէիք. ըտէք ինձի: Ես վստահ եմ որ ձեր բոլորին գրպանին մէջ ճեղուկ մը կայ որ . . . :

Անշուշտ, անշուշտ, ընդմիջեցի, բայց եթէ Նոյնիսկ հիււանդն ուզէ, մենք չունինք զայն մեոցնիւտ իրաւունքը: Արո՞ւ կը պատկանի կեանքը, ոչ հիւանդին, ոչ բժիշկին, Կեանքն Աստուծոյ կը պատկանի . . . :

Աստուծոյ . . . Աստուծոյ . . . ըսաւ ռազմիկ խօսակիցս վերփրելով: Մէկ կողմէ անհազին ծախսեր, շէնքեր ու դարմաններ կ'ըլլտին անպամալոյծներու, ցաւազարներու, հոգեով մարմնով վտածներու, անբուժելի գառամածներու կեանքն ամէն զինով պահպանելու համար . . . մինչդեռ անչին, կուռի դաշտին վրայ, էն խօստմնալի ու էն առողջ երիտասարդները հազարներով, տասը հազարներով գետին կը փռուին յետոյքնէն գարնտած ու նապաստակներու պէս գլտոր դառնալով . . . ասոնց կեանքն ալ Աստուծոյ չի՞ պատկանիր, Տօթթէօր . . . :

— Կ'աղաչեմ, ընդմիջեցի, բայց ձեր վիրաւորը ընկերն ի՞նչ եղաւ:

— Մեր վիրաւորը ընկե՞լը: Աղբակոյտի մը վրայ պատկեցուցեր էինք զայն, որպէսզի տօթ քլլար: Կը զգուշանայինք կրակ վառելէ, վախնալով որ մի գուցէ ձեւնապատ դաշտերու մէջէն բարձրացող մեր մուխը թշնամիին տանէր զմեզ: Իւրաքանչիւրս հրացանի ստամ երկաթին փարսած՝ փոքրիկ լուսամուտներու ետին պահակ կը կենայինք, ներմակ հորիզոնները ըննելով փոխն ի փոխ: Ո՛չ իսկ շշուկ մը, ոչ իսկ լոյս մը կար ներսը: Կիտաստուերին մէջ՝ մատներնուս ծայրին վրայ կոխելով կը քալենք՝ մեռելի տան մը պէս. որովհետեւ մահը մեր մէջ էր, հոն էր սպառնական: Ու մեռելը հոն էր, կենդանի մեռելը: Ղե-

տապաստ, դիակնացած, կարծրացած, բայց այնքան տառապա-
լից ու դեռ այնքան զգայուն, որ լոյսի ճառագայթ մը զայն կը
մտրակէր կարծես ու ձայնի շշուկ մը կը դողզողացնէր իր բա-
րացած մարմինը՝ երկրաշարժէ մը ցնցուող տապանաքարի մը
պէս... Վերաբոյժը պաղարիւն իր ջերմութեան աստիճանը կը
չափէր. — 39... 40... 41... 42... սարսափելի, սարսափելի
...»։ Դանակի մը ծայրովն իսկ կարելի չէր բռնալ իր կծկուած
ակոսները, կաթիլ մը ջուր, պատառ մը հաց տալու իրեն։ Եթէ
հիւանդութիւնն իսկ չ'ըլլար անօթութենէն պիտի մեռնէր, այս
խնդհը։ Բայց վիրաբոյժն օրինապահ ու անայլալ՝

— Ես մեռցնելու իրաւունք չունիմ, ես մեռցնելու իրաւունք
չունիմ... կը կրկնէր։

Այս սարսափելի օրերը՝ վեց օր-վեց դար տեւեցին։ Առա-
ւօտ մը երբոր ելանք, աչերը բաց՝ ան կը հսկէր։ Պրկուած
մարմինն անեղ ճիզէն զարշապարները հողը փորած ու գանկն
աղբին խորուած էր։ Զեռքերն, ոտքերը շիփ-շիտակ, կզակները
կղպուած, ճակատը ծալք-ծալք կծկուած, բրբիջի ձեւ մը շըրթ-
ներուն, աչքերը պիշ-պիշ դուրս ինկած, ան պառկեր էր անա-
ւոր։ Կարելի չէր նայիլ իրեն։ — «Բայց նայեցէր, մարմինը
չղսղար այսօր...» քսաւ մէկը շշնջալով։

Աւ իրաւ ալ մարմինը չէր դողար։ Ասկայն այնքան սարսափ
ու տառապանք կար իր բաց աչքերուն մէջ որ ոչ որ համարձա-
կեցաւ մատին ծայրով դպիլ իրեն, վախնալով որ նոր սարսուռ
մը ծնցնէր։

— Մեռեր է... վճռեց բժիշկը, իր գլխարկը հանելով, ու
բողբոս ալ հրացաննիս իջեցուցինք իր առջեւ։

Այսպէս վերջացաւ այս անվերջանալի, այս անաւոր, այս
անմարդկային մահը, ինչ կ'ըսեմ, այս ոճիւրը, ոճիրներուն
գլուխ-գործոցը...»

